

TEISMO EKSPERTO PAREIGOS, ATSAKOMYBĖ IR IŠ JOS KYLANČIOS SANKCIJOS. LIETUVOS KONTEKSTAS IR EUROPOS PERSPEKTYVA¹

Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė², dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė³, Virgilijus Pajaujis⁴
DOI: <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.18>

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamas 2014 m. gruodžio 12 d. Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti rekomendacijose dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14 numatytas teismo eksperto statuso aspektas? pareigos ir, kai kuriais atvejais, atsakomybė, siekiant palyginti Lietuvos teisinės reglamentacijos atitiktį Europos standartui..

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Baudžiamasis procesas, teismo ekspertas, teismo eksperto pareigos, teismo eksperto atsakomybė, teismo eksperto procesinis statusas.

ĮVADAS

Nacionalinė teisė tampa vis labiau priklausoma nuo tarptautinių įsipareigojimų, kurie rekomendacijų (*soft law*) pagrindu daro svarią įtaką reguliuojant šalies teisinę sistemą. Šiame

1 Straipsnis buvo publikuotas recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Baudžiamoji justicija ir verslas“.

2 Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros docentė, Socialinių mokslų (teisės) daktarė, Lietuvos teisės instituto direktorė.

3 dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros docentė, Socialinių mokslų (teisės) daktarė, Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorė.

4 Virgilijus Pajaujis yra Lietuvos teisės instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas.

kontekste iškyla poreikis inkorporuoti tarptautinius reikalavimus nacionaliniu lygmeniu. 2014 m. gruodžio 12 d. Komisija teisingumo efektyvumui stiprinti priėmė rekomendacijas dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14⁵ (toliau – CEPEJ rekomendacijos, arba Gairės), kurių nuostatas privalu įgyvendinti visose Europos Tarybos valstybėse narėse, taigi ir Lietuvoje. Siekiant išsiaiškinti, kokių ir kiek reikia nacionalinio teismo ekspertizės reglamentavimo pakeitimų ir papildymų, visų pirma tikslinga atlikti Lietuvos teisinių nuostatų atitikties Europos gairėms analizę. CEPEJ rekomendacijomis siekiama nustatyti pagrindines taisykles valstybių narių įstatymų leidėjui, teismams ir visoms procese dalyvaujančioms šalims dėl teismo eksperto vaidmens, taip pat numatyti eksperto veiklos principus civiliniame, baudžiamajame ir administraciniame procese (1 punktą). Pirmas bandymas atlikti nacionalinio reglamentavimo atitikties tarptautiniams standartams analizę nagrinėjant tik teismo eksperto parinkimo aspektus buvo įgyvendintas ir paskelbtas G. Juodkaitės-Granskienės, J. Paužaitės-Kulvinskienės, M. Šimonio ir S. Minkevičiaus straipsnyje „Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą“, publikuotame 2015 m. recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinyje „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI“⁶. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti kitą teismo eksperto statuso aspektą – jo pareigas ir, kai kuriais atvejais, atsakomybę, išanalizuoti Lietuvos teisinės reglamentacijos atitiktį Europos standartui bei pateikti rekomendaciją, susijusią su būtinybe keisti (išlaikyti) esamą teisinę reglamentaciją.

Be praktinių taikomųjų tikslų, labai svarbus šio straipsnio tikslas – atlikti procesinės teisės instituto, teismo eksperto, kaip vieno iš proceso dalyvių, procesinio statuso nacionalinio ir supranacionalinio teisinio reguliavimo analizę, nepriklausomai nuo pasirinktos procesinės teisės šakos. Tyrimo tikslas – nustatyti svarbiausius šio procesinio instituto dėsningumus tiek baudžiamajame, tiek civiliniame, tiek administraciniame procesuose, lyginant su (ne)eksperto išvada (konsultacija), bei galimus skiriamuosius požymius (ypatybes), kurias galima lemti procesinių teisės šakų diferenciacija. Tikimasi, kad straipsnyje skelbiami tyrimo rezultatai turės tiek akademinę, tiek taikomąją vertę.

Tyrimo naujumas pasireiškia tuo, kad teismo eksperto teisinio statuso apibrėžties ir skiriamųjų požymių bus ieškoma pirmiausia atliekant pareigų (asmeninių ir procesinių) viseto analizę. Be to, bus atlikta lyginamosios teisėtyros analizė, t. y. teismo eksperto pareigos bus aptariamoms tiek Lietuvos teisinio reguliavimo ir taikymo, tiek tarptautinio teisinio reguliavimo kontekste. Šio subjekto procesinės pareigos bus analizuojamos kompleksiskai – visų pripažintų (bet ne diskutuojamų, pvz., konstitucinio proceso) procesinės teisės šakų, ne tik kurios nors vienos iš jų, rėmuose, kaip paprastai yra daroma Lietuvos teisės moksle. Taip pat bus iširtas teismo eksperto procesinis statusas ne tik ordinarinėje teisėje, bet ir parodomos teismo eksperto, kaip proceso dalyvio, praktinio veikimo problemos. Tyrimo rezultatų perspektyvumas pasireiškia tuo, kad tyrimo rezultatai bus svarūs argumentai akademinėje ginče dėl įrodymų savarankiškumo ir jų teisinės galios įrodinėjimo procese, paskatins iš naujo apmąstyti įrodymų lygiateisiškumo doktriną, teismo eksperto išvados sąsają su kitais rašytiniais įrodymais,

⁵ 2014 m. gruodžio 12 d. Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti (CEPEJ) Rekomendacijos dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14.

⁶ JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; ŠIMONIS, M.; MINKEVIČIUS, S. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015, p. 37–50.

išplės metodologinius procesinių teisės šakų mokslo tyrimų dėl įrodymų ir įrodinėjimo pagrindus. Atkreiptinas dėmesys, kad tyrimo rezultatai bus įgyvendinti taikomojoje veikloje, nes bus kryptingai formuojamas naujas teisės kūrėjų ir taikytojų teisinis suvokimas apie teismo eksperto, kaip proceso dalyvio, ir teismo eksperto išvados, kaip įrodymų rūšies įrodinėjimo procese, reikšmės kitų įrodymų visete nustatymo.

Lietuvoje ir užsienyje teismo eksperto, kaip proceso dalyvio, bei jo teikiamų išvadų, kaip įrodymų ir įrodinėjimo institutų, tyrimai tradiciškai atliekami neperžengiant tam tikros teisės šakos rėmų. Dažniausiai pasirenkama konkreti tam tikros rūšies įrodymų pateikimo ir vertinimo arba įrodinėjimo tam tikros kategorijos bylose problema. Kompleksiškai šie teisės institutai nagrinėjami taip pat kurios nors vienos procesinės teisės šakos kontekste, t. y. kartu su kitais tą šaką sudarančiais institutais, pvz., vadovėliuose ar procesinės teisės kodekso komentaruose. Nei Lietuvoje, nei užsienyje nėra kompleksinių tarpšakinių teismo eksperto statuso ir jo teikiamų išvadų mokslinių tyrimų, atliktų siekiant pagrįsti šio proceso dalyvio išskirtinumą. Atskirų proceso šakų apimtimi įrodymų rūšims ir jų tyrimui pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje daugiausia dėmesio skyrė šie autoriai (išvardyti abėcėlės tvarka): civiliniame procese – A. Brazdeikis, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, R. Simaitis, E. Tamošiūnienė; baudžiamajame procese – R. Ažubalytė, G. Goda, G. Juodkaitė-Granskienė, R. Merkevičius, administraciniame procese – R. Norkus, J. Paužaitė-Kulvinskienė, D. Poška, D. Raižys, V. Valančius. Atkreiptinas dėmesys, kad daugelyje šių autorių darbų vis dėlto nebuvo skirta atskiro dėmesio teismo ekspertui, kaip proceso dalyviui, ir teismo eksperto išvados įrodymų ir įrodinėjimo procese, išskyrus G. Godos, G. Juodkaitės-Granskienės, V. Kuconio ir V. Pošiūno mokslinius baudžiamąjį proceso tyrimus. Europos procesinės teisės doktrinoje buvo pavienių senesnių tyrimų teismo ekspertų ir įrodinėjimo sistemos klausimais, tačiau įrodymų ir įrodinėjimo naujus poreikius atitinkančiame moderniaame procese dalykai mokslininkų kompleksiai nėra tiriami, nors daugelyje Europos valstybių proceso teisės doktrina⁷ buvo reinterpretuota peržiūrint tyrimo ir rungimosi principų taikymą atskirose procesinėse teisės šakose dar šio tūkstantmečio pradžioje. Šio tyrimas išskirtinis dar ir dėl to, kad bene pirmą kartą Lietuvos teisės moksle teismo eksperto statuso analizei plačiai taikomas lyginamojo ir vertinamojo tyrimo metodas, kurį lėmė aplinkybė, jog Europos lygmeniu teismo ekspertui, kaip proceso dalyviui, buvo suteiktas išskirtinis dėmesys *soft law* teisiniame šaltinyje, t. y. CEPEJ rekomendacijoje, kurioje pirmą kartą susisteminti atskirų Europos valstybių teisinio reguliavimo ir taikymo praktika.

7 NIERHAUS, M. Beweismaß und Beweislast. München: Vahlen, 1989; VIERHAUS, H.-P. Beweisantragsrecht im Verwaltungsprozess. In: Deutsches Verwaltungsblatt, 124(2009)10, p. 629–636; BERG, W. Neues zur Beweislast im Verwaltungsprozess? Die Verwaltung, 33(2000)1, p. 139–151; SCHULZ, A. Die Verwendung von Sachverständigengutachten als Urkunden und das Fragerecht der Beteiligten im Verwaltungsprozess. NVwZ, 19(2000)12, p. 1367–1372.

1. TEISMO EKSPERTO PAREIGŲ SISTEMA. MINIMALIŲ EUROPOS STANDARTŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Teismo ekspertas, kaip ir kiti teismo proceso dalyviai, procese dalyvauja įgyvendindamas įstatymų nustatytas teises ir pareigas. CEPEJ rekomendacijose įtvirtintas eksperto statusas suponuoja vadinamąjį „eksperto profesinį suverenumą“, kuris reiškia, kad ekspertas, atlikdamas ekspertinio pobūdžio veiklą, vadovaujasi tik profesinėmis žiniomis, įstatymu ir sąžine. Minėta nuostata neinvestuojama mokslinėje ir praktinėje literatūroje⁸, todėl būtina įvertinti teisinės šio principo reglamentacijos ypatumus ir taikymo praktikas. Eksperto profesinio nepriklausomumo principas atitinkamai yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo (toliau – Teismo ekspertizės įstatymas) 13 straipsnio 1 dalyje bei Teismo ekspertų profesinės etikos kodekse (toliau – Etikos kodeksas)⁹. Eksperto profesinis suverenumas (nepriklausomumas) reiškia, kad teismo ekspertui, dirbančiam konkrečioje ekspertizės įstaigoje, atliekant ekspertinio pobūdžio funkcijas negali daryti įtakos nei tarnybinis pavaldumas (jei tai yra valstybinė ekspertizės įstaiga), nei privatūs darbo santykiai (jei tai – privati ekspertizės įstaiga)¹⁰. Minėta įtaka gali pasireikšti gana skirtingose veiklose, pvz., tiek rengiant teismo ekspertizės išvadą, tiek dalyvaujant teismo procese, tiek atliekant kitas „ekspertinio“ pobūdžio funkcijas įvairiose savivaldos institucijose. Šiame straipsnyje bus apsiribojama teismo eksperto pareigomis teismo procese, nes vis dažniau teismo eksperto išvada tampa „įrodymų karaliene“¹¹. Profesinio suverenumo pagrindu visas teismo eksperto pareigas teismo procese galima suskirstyti į dvi kategorijas – pareigas, susijusias išskirtinai su teismo eksperto asmeniu¹², ir pareigas, kurios apima ekspertinę veiklą ir ekspertizės akto vertinimą (CEPEJ rekomendacijų 80 punktas). Lietuvos teismų praktikoje nėra aiškiai atskiriamos pareigos teismo eksperto asmeniui ir jo ekspertinei veiklai. Bendrai nurodoma, kad, pagal Teismo ekspertizės įstatymą, teismo ekspertų veikla turi būti grindžiama nepriklausomumu, profesionalumu, profesinių sprendimų skaidrumu, sąžiningumu, nešališkumu, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms, konfidencialumu, teisingumu ir tyrimo

8 Plačiau žr.: JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G. Dar kartą apie teismo eksperto kompetenciją. Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis? Recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2014, p. 168–201; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; MALEVSKI, H.; NEDVECKIS, G. Teismo ekspertų ir specialistų rengimas Lietuvoje: privalumai ir problemos. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika IX: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys, t. I. Vilnius, 2013, p. 48–59; Staff skill requirements and equipment recommendations for forensic science laboratories. United Nations, New York, 2011, p. 5–12.

9 Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, patvirtintas Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2014 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. B-16.

10 Pasitaiko, kad teismo eksperto darbo su konkrečia ekspertų įstaiga funkcijos dėl tam tikrų aplinkybių gali kisti (pvz., ekspertas neatlieka darbo pareigų, nes yra atostogose, laikinai nedarbingas dėl ligos arba komandiruotas į užsienį), tačiau tai neturi įtakos jo procesinėms pareigoms konkrečiame teismo procese.

11 GUŠAUSKIENĖ, M.; BELEVIČIUS, L. Diskusiniai specialiųjų žinių panaudojimo aspektai. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015, p. 412.

12 Eksperto asmeninis statusas suponuoja, kad šios kategorijos pareigų reikia laikytis atliekant ir kitą, ne tik teismo proceso, veiklą.

išsamumo principais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-548/2014](#)). Taip pat pabrėžiama, kad vertinant ekspertizės aktą ar specialisto išvadą turi būti patikrintas ir įvertintas ne tik jų sąsajumas (liečiamumas) ir leistinumas, bet ir kai kurios kitos aplinkybės, būtent: ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos išsamumas, pakankamumas ir kokybiškumas; ekspertui ar specialistui pateiktų pradinių duomenų teisingumas; ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos ištyrimo visapusiškumas; taikytų metodų mokslinis pagrindimas ir tinkamumas; ar ekspertas ar specialistas neviršijo savo specialiųjų žinių ribų ir ar nesprendė klausimų, kurie viršija jo kompetencijos ribas, ir pan. (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2/2005). Apibendrinant pirmiau nurodytas nuostatas darytina išvada, kad siekiant nustatyti, ar atliktos ekspertizės pagal ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo (teisėjas) pavedimus yra tinkamos (netinkamos) kokybės, turi būti išanalizuota ir įvertinta, ar ekspertas profesionaliai atliko ekspertinius tyrimus tik pagal kompetenciją, žinodamas teisės aktus, reglamentuojančius ekspertinių tyrimų atlikimą, taikė mokslškai patvirtintus, visuotinai pripažintus ir patikimus ar akredituotus tyrimo metodus; savo pareigas atliko laiku, efektyviai, atidžiai, laikydamasis teisės aktų reikalavimų, profesionalumo, patikimumo, skaidrumo, sąžiningumo, nešališkumo, tyrimo išsamumo ir kt. principų¹³.

Iš teismo eksperto teisinio statuso kylančios pareigos, numatytos CEPEJ rekomendacijų 81–87 punktuose, yra atitinkamai pabrėžiamos ir užsienio šalių teisės bei mokslo literatūroje¹⁴:

- asmeninės eksperto atsakomybės pareiga;
- pareiga išlikti nepriklausomam ir nešališkam;
- konfidencialumo pareiga;
- pareiga duoti priesaiką;
- pareiga reguliariai gerinti (atnaujinti) kompetenciją.

CEPEJ rekomendacijos pabrėžia teismo eksperto atsakomybės klausimą, – jose išvardytų pareigų kontekste įtvirtinama teismo ekspertui taikytinų sankcijų sistema. Taigi atliekant kiekvienos teismo ekspertui priskiriamos pareigos analizę tikslinga apžvelgti, kokios numatomos teismo ir proceso šalių galimybės taikyti teismo ekspertui sankcijas.

2. TEISMO EKSPERTO IR EKSPERTINĖS IŠVADOS PROCESINIS STATUSAS

¹³ Pagal [Civilinio proceso kodekso](#) nuostatas, eksperto išvada yra viena iš įrodinėjimo priemonių (CPK 177 straipsnio 2 dalis), todėl tinkamu įrodymu eksperto išvada gali būti laikoma tik tada, kai ji yra gauta civilinio proceso nustatyta tvarka, t. y. paskirta ir atlikta laikantis įstatymo nustatytos procedūros, todėl skiriant ekspertizę svarbu ne tik nuspręsti, ar nustatant bylai reikšmingas aplinkybes tam tikram klausimui išaiškinti reikia specialiųjų žinių, tinkamai suformuluoti klausimus ekspertui, bet ir parinkti tokį ekspertą, kurio nešališkumas ir kompetencija pateikti išvadą nekeltų abejonių. Taip užtikrinamas eksperto išvados objektyvumas, išsamumas ir patikimumas (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-3/2010](#)).

¹⁴ Plačiau žr.: BARRY, T. Civil Judicial Experts in Cross-Border Litigation: The Common Law Perspective. European Union, Brussels, 2015; CUNIBERTI, G. Civil Judicial Expertise in the EU: Analysis of EU Legislation and Recommendations. European Parliament. Brussels, 2015.

Atkreiptinas dėmesys, kad kalbant apie teismo eksperto kaip proceso dalyvio statusą ir jo duodamos išvados teisinę galią, CEPEJ rekomendacijos neskiria kitų procese panašias funkcijas atliekančių asmenų dalyvavimo (pvz. konsultantų), nors nacionalinių valstybių teisinis reguliavimas šiuo klausimu gali būti labai įvairus. Lietuvos teismo ekspertizės įstatymo 18 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad privačių teismo ekspertų, atliekančių teismo ekspertizę teismo ar teisėjo pavedimu, veiklą reglamentuoja proceso įstatymai ir šio įstatymo nuostatos, nustatančios teismo ekspertų veiklą. Atkreiptinas dėmesys, kad sutartiniais pagrindais proceso šalis gali kviešti privatų teismo ekspertą konsultantu ir šiuo pagrindu atliktų tyrimų rezultatai, užfiksuoti rašytiniame dokumente, neturi teismo ekspertizės akto statuso (Teismo ekspertizės įstatymo 18 straipsnio 2 dalis). Teismo ekspertizės įstatyme nėra nurodyta šių konsultacijų įforminimo tvarka, nėra ir šių konsultacijų turinio nuostatų, tokie atvejai specialiai nėra aptariami ir CEPEJ rekomendacijose, tačiau nurodoma, kad tokiu atveju nei tokie asmenys, nei jų pateikiami paaiškinimai neįgauna savarankiško procesinio statuso.

Baudžiamosiose bylose dokumentai, surašyti privačių ekspertų vadovaujantis Teismo ekspertizės įstatymo 18 straipsnio 2 dalimi, vadinami konsultacine išvada, t. y. proceso dalyvio prašymu atliktas tyrimas nėra tyrimas [BPK 205 straipsnio](#) prasme, o surašytas dokumentas nėra nei ekspertizės aktas pagal [BPK 88](#) straipsnį, nei specialisto išvada pagal [BPK 90](#) straipsnį (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartį baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-156/2006](#)). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. gruodžio 30 d. nutartyje baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-575/2014](#) nurodė, kad ekspertizės aktais ir specialisto išvadomis baudžiamojoje byloje pripažįstami tik tokie specialiųjų žinių turinčių asmenų surašyti aktai (išvados), kai specialiųjų žinių reikalaujantys tyrimai buvo atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo pavedimu (ekspertizės aktas baudžiamajame procese gali būti surašytas tik tuo atveju, jei [BPK](#) nustatyta tvarka teismo nutartis dėl ekspertizės skyrimo buvo priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo). Priimant teismo baigiamuosius aktus baudžiamosiose bylose gali būti remiamasi ir suinteresuotų bylos baigtimi proceso dalyvių iniciatyva gautomis specialiųjų žinių turinčių asmenų pateiktomis išvadomis. Konsultacinę išvadą suinteresuoto bylos baigtimi proceso dalyvio užsakymu (prašymu) pateikę asmenys baudžiamojoje byloje negali tapti oficialiais ekspertais ar specialistais.

Teismų praktikoje taip pat nurodoma, kad konsultacinė išvada prie bylos pridama proceso dalyvių prašymu ir teisme tiriama kaip ir kiti dokumentai. Jeigu konsultacinė išvada prieštarauja byloje esančiai specialisto išvada ar ekspertizės aktui, prieštaravimams pašalinti į teismo posėdį kviečiamas specialisto išvadą ar ekspertizės aktą pateikęs ekspertas. Jeigu specialisto ar eksperto apklausos teisme metu pasitvirtina ar atsiranda abejonių specialisto išvados ar ekspertizės akto išsamumu ar pagrįstumu, [BPK 286 straipsnio](#) nustatyta tvarka skiriama ekspertizė. Nešališko eksperto (specialisto) atliktam tyrimui ir vieną iš proceso šalių konsultavusio specialiųjų žinių turinčio asmens tyrimui teismų praktikoje suteikiama nevienoda teisinė reikšmė, todėl [BPK 286 straipsnio](#) nustatyta tvarka ekspertizė skiriama ne visais atvejais, kai yra prieštaravimų tarp specialisto išvados ir proceso šaliai pateiktos konsultacinės išvados, o tik tada, kai specialisto ar eksperto (o ne konsultacinę išvadą pateikusio asmens) apklausos teisme metu pasitvirtina ar atsiranda abejonių specialisto išvados ar ekspertizės akto išsamumu ar pagrįstumu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-165/2013](#)).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir [CPK](#)) 212–214, 216, 217 straipsnius, yra nurodęs, kad eksperto išvada kaip įrodymas civiliniame procese yra tik dėl civilinėje byloje teismo ar teisėjo nutartimi paskirto tyrimo gauta išvada, kurią pateikia teismo paskirtas ekspertu asmuo, pritaikęs specialiąsias žinias, o kai ekspertizė atliekama asmenų, kurie teismo nepaskirti byloje ekspertais, jų surašyta išvada nelaikoma įrodinėjimo priemone – eksperto išvada (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2005; 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-453/2010](#)). Toks dokumentas, jame esant žinių apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, priskirtinas kitai procesinio įstatymo nurodytai įrodinėjimo priemonių rūšiai, t. y. rašytiniam įrodymui ([CPK](#) 197 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-575/2008](#)). Ekspertizės akte esantys duomenys, atsižvelgiant į jų objektyvumą dėl tiriamojo pobūdžio ir gavimo aplinkybių, paprastai yra patikimesni už kituose įrodymų šaltiniuose esančius duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-3/2010](#)).

Toliau tyrime, vadovaujantis sisteminiu Teismo ekspertizės įstatymo ir aukščiau paminėtų proceso teisės nuostatų aiškinimu, bus nagrinėjami tik reikalavimai teismo ekspertizei atlikti ir teismo ekspertui. Pastebėtina, kad šiuo metu Lietuvoje yra legislatyvinė omissija dėl reikalavimų konsultacinei išvadai ir kvalifikacinių reikalavimų asmenims, teikiantiems tokias konsultacines išvadas, nors praktikoje, vadovaujantis rungimosi principu, ypač civiliniame procese, yra teikiami visokio pobūdžio „ekspertiniai“ dokumentai: išvados, nuomonės, analizės ir pan. Jų ribotas privalomumas teismui yra suprantamas ir tokioms konsultacinėms išvadoms atskiruose procesuose nėra suteikiamas eksperto ar specialisto išvados statusas. Procesinis teisinis reguliavimas yra aiškus ir teismų praktika laikosi griežtos pozicijos, jog surašytos išvados (galbūt pavadintos specialisto išvadomis) konkrečiose bylose negali būti vertinamos kaip specialisto išvados ar ekspertizės aktai, nes yra surašytos gavus vienos iš šalių duomenis, atstovaujant vienai iš šalių, todėl gali būti abejojama jų nešališkumu ir objektyvumu.

Tačiau klausimas, ar remiantis analogiška argumentacija atmestina galimybė taikyti įstatymo (teisės) analogiją ir tokiais atvejais *mutatis mutandi* specialiąsias žinias procese teikiančiam privačiam konsultantui taikyti kvalifikacinius reikalavimus, o konsultacinei išvadai – kokybės reikalavimus, nustatytus teismo ekspertui (specialistui) ir eksperto išvadai, nors kol kas Teismo ekspertizės įstatymo nuostatose nėra nurodyti konkretūs kriterijai, pagal kuriuos turi būti nustatyta, ar privataus teismo eksperto atliekamos ekspertizės yra tinkamos (netinkamos) kokybės?

3. TEISMO EKSPERTO ASMENINĖS ATSAKOMYBĖS PAREIGA

Pirmoji Rekomendacijose įvardijama asmeninė teismo eksperto pareiga yra sistemiškai susijusi su jo kaip fizinio asmens kriterijumi. Pabrėžiama, kad tik fiziniam asmeniui gali būti priskirtas teismo eksperto statusas (CEPEJ rekomendacijų 24 punktą). Šis kriterijus išplaukia iš teismo eksperto atsakomybės ribų aiškinimo, t. y. ekspertas prisiima asmeninę atsakomybę už kokybišką ir tinkamai atliktą ekspertinį tyrimą. Būtent šį reikalavimą ir atskleidžia individualios atsakomybės įpareigojimo turinys – teismo ekspertas negali perleisti atsakomybės tretiesiems

asmenims, pvz., savo asistentams ar techniniam personalui, kitiems teismo ekspertų komisijos nariams. Teismo ekspertas asmeniškai atlieka ekspertinį tyrimą ir parengia ekspertizės išvadą, todėl yra visapusiškai atsakingas už atliekamą ekspertizę. Asmeninės atsakomybės nuostata įtvirtinta ir nacionaliniu lygmeniu. Teismo ekspertizės įstatymo 6 straipsnis kvalifikacijos teikimą sieja tik su fiziniu asmeniu, t. y. nustato jam aukštojo mokslo ir nepriekaištingos reputacijos reikalavimus. Teismo ekspertizės įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad teismo eksperto kvalifikaciją suteikia teismo ekspertizės įstaigos vadovo sudaryta kvalifikacinė komisija, kuri turi būti ne mažesnė kaip iš penkių narių, bent du iš jų – atitinkamos srities ekspertai, ir vienas teisininkas. Jeigu teismo ekspertizės įstaigoje nėra teisės specialisto, jis turi būti kviečiamas iš aukštųjų mokyklų arba iš šios srities specialistų turinčių valstybės institucijų. Dalyvauti kvalifikacinės komisijos darbe turi būti kviečiami aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų institutų mokslininkai ar kitų ekspertizės įstaigų ekspertai. Teismo ekspertizės įstaigos vadovo išduotas teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimas galioja penkerius metus nuo jo išdavimo dienos. Pasibaigus teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimo laikui, teismo ekspertas kreipiasi į teismo ekspertizės įstaigos, kurioje buvo sudaryta teismo eksperto kvalifikaciją suteikusi kvalifikacinė komisija, vadovą dėl teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimo termino pratęsimo. Sprendimą dėl teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimo termino pratęsimo priima šio įstatymo nustatyta tvarka sudaryta kvalifikacinė komisija (Teismo ekspertizės įstatymo 6 straipsnio 7 dalis). Teismo ekspertizės įstatymo 6 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimo terminas nepratęsiamas: 1) kai kvalifikacinė komisija nustato, kad teismo eksperto atliekamos ekspertizės yra netinkamos kokybės; 2) kai nėra išnykusios ar pašalintos šio straipsnio 10 dalies 2 ir 3 punktuose nurodytos priežastys, dėl kurių teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimas buvo sustabdytas. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. 1R-302 patvirtinto Teismo eksperto kvalifikacijos suteikimo ir teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo išdavimo tvarkos aprašo (toliau – ir Aprašas) 37 punktą nustato, kad sprendimą dėl teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo galiojimo termino pratęsimo priima kvalifikacinė komisija Teismo ekspertizės įstatymo nustatytais terminais.

Atitinkamai 14 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad teismo ekspertas atsako už savo pateikto ekspertizės akto pagrįstumą ir tikrumą. Teismo ekspertizės įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad teismo ekspertas atlieka jam pavestą užduotį remdamasis tik savo srities specialiosiomis žiniomis, išvados negali peržengti jo srities specialiųjų žinių ribų, o išvados, peržengiančios eksperto specialiųjų žinių ribas, negali turėti įrodomosios reikšmės. Teismo ekspertizės įstatymo 24 straipsnis nustato teismo ekspertizės rezultatų įforminimą, t. y. teismo ekspertizės akto surašymą. Teismo ekspertizės akto tiriamojoje dalyje nurodoma: ekspertui ištirti pateikti objektai, jų būklė ir jų apžiūros rezultatai; atlikti tyrimai, jų metu taikyti metodai ir priemonės; gauti rezultatai ir motyvuotas jų įvertinimas (Teismo ekspertizės įstatymo 24 straipsnio 3 dalis). Teismo ekspertizės akto išvados suformuluojami motyvuoti atsakymai į visus pateiktus klausimus (Teismo ekspertizės įstatymo 24 straipsnio 4 dalis). Teismo ekspertizės įstatyme nurodyta, kad teismo ekspertas pagal kompetenciją privalo atlikti teismo ekspertizę; atsisakyti spręsti ne jo kompetencijos klausimus ir atlikti specialiųjų žinių nereikalaujančias užduotis; garantuoti išsamų ir nešališką visų pateiktų duomenų ištyrimą. Teismo ekspertizės įstatymo 12 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta, kad teismo ekspertas

privalo teismo ekspertizės ir kitus ekspertinius tyrimus atlikti pagal kompetenciją, taikydamas moksliskai patvirtintus, visuotinai pripažintus ir patikimus ar akredituotus tyrimo metodus.

Be to, įstatymo 14 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad už pareigų nevykdymą, melagingos išvados ir paaiškinimų pateikimą ar kitokį priesaikos sulaužymą teismo ekspertas, kuriam skiriama atlikti teismo ekspertizę, atsako pagal įstatymus. Ši blanketinė norma nukreipia į procesinius įstatymus, kurie sukonkretina eksperto atsakomybės ribas ir nustato taikytinas sankcijas. Pagal CPK 103 straipsnio 3 dalį, ekspertui, kaip ir kitiems proceso dalyviams, kodekse numatytais atvejais gali būti skiriamos teismo nuobaudos (įspėjimas, pašalinimas iš teismo posėdžių salės, bauda, areštas). Savo ruožtu BPK 87 straipsnio 2 dalis nustato procesinių prievartos priemonių taikymą ekspertui: už melagingos išvados pateikimą jis gali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, sankcijos priklauso nuo konkretaus eksperto pareigos pažeidimo. CEPEJ rekomendacijos taip pat pateikia pavyzdinį sankcijų, taikytinų tiek asmeninė, tiek ir procesinę pareigą pažeidusiam ekspertui, sąrašą: darbo užmokesčio panaikinimas, nušalinimas nuo ekspertinio tyrimo, administracinė bauda ar areštas, baudžiamasis persekiojimas, drausminė nuobauda ar reikalavimas atlyginti žalą (CEPEJ rekomendacijų 117 punktą). Šį sąrašą galime traktuoti kaip įvairiose šalyse egzistuojančių sankcijų sistemų apibendrinimą¹⁵.

Lietuvos teismų praktikoje buvo tik vienas išskirtinis atvejis, kai konkrečiam ekspertui buvo pritaikytas baudžiamosios atsakomybės principas (baudžiamoji byla Nr. 2K-548/2014¹⁶). K. B. nuteistas už tai, kad būdamas ekspertu 2008 m. rugsėjo 23 d. surašė ir pateikė Kauno apygardos administraciniam teismui melagingą eksperto išvadą Nr. I-75-406/2008, kurioje melagingai nurodė, jog pastatų pamatų buvimo faktas tiriamoje namų valdoje yra akivaizdus ir yra pagrindas pripažinti juos realiai egzistuojančiais žemės sklype (*duomenys neskelbtini*), be to, 2009 m. gegužės 28 d., laikotarpiu nuo 14.30 iki 15.48 val., Kauno apygardos administracinio teismo posėdžio metu būdamas ekspertu pateikė melagingą paaiškinimą, kad žemės sklype (*duomenys neskelbtini*) yra buvusio pastato pamatų išlikusios dalys, taigi teisme būdamas ekspertu pateikė melagingą išvadą ir paaiškinimą. Už melagingos išvados pateikimą ekspertas atsako pagal BK 235 straipsnį. Eksperto išvados melagingumas, kaip numato minėtas straipsnis, pasireiškia tyčiniu bylos duomenų iškraipymu, nepagrįstų išvadų davimu, sąmoningu klaidinimu, nustatytų faktų nutylėjimu ir pan. Nusikaltimo subjektyvioji pusė pasireiškia tiesiogine tyčia. Nusikaltimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti. Pagrindinė tokių bylų tyrimo problema – įrodyti tiesioginę kaltininko veiksmų tyčią, nes, daugelio įsitikinimu, būtina gilintis į specialiųjų žinių taikymo konkrečiu atveju teisingumą, ribas ir pan. Tačiau nagrinėjamu atveju teismas konstatavo: „Kaip minėta, BK 235 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo subjektyvioji pusė pasireiškia tiesiogine tyčia (BK 15 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad pagal teismų praktiką kaltės turinys atskleidžiamas remiantis ne vien tik kaltininko paaiškinimais, kaip jis suvokė bei vertino savo daromų veiksmų ar neveikimo pobūdį, padarinius ir t. t., bet ir pagal išorinius (objektyvius) nusikalstamos veikos požymius: atliktus veiksmus, jų pobūdį, būdą, pastangas juos padarant, situaciją, kuri buvo juos padarant, ir pan. Iš bylos medžiagos

15 Plačiau žr.: Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas; SHERSTYUK, V. Disciplinary Liability of judicial experts of state specialized expert institutions. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Charkov, 2014, p. 218.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-548/2014.

matyti, kad teismų išvada, jog K. B. padarė tyčinį nusikaltimą veikdamas tiesiogine tyčia, padaryta remiantis bylos faktinių aplinkybių, byloje surinktų įrodymų visumos įvertinimu. Pagal byloje nustatytas pripažintas įrodytomis nusikalstamos veikos aplinkybes konstatuoti, kad K. B. nuteistas nenustačius jo veikoje visų būtinų jam inkriminuotos nusikalstamos veikos sudėties požymių, nėra pagrindo. Tiek objektyvieji, tiek subjektyvieji padarytos nusikalstamos veikos požymiai yra nustatyti, apeliacinės instancijos teismo nutartyje atsakant į apelianto argumentus jie pakankamai motyvuotai bei argumentuotai atskleisti.¹⁷

4. TEISMO EKSPERTO NEPRIKLAUSOMUMAS IR NEŠALIŠKUMAS

Kita CEPEJ rekomendacijose nustatyta teismo eksperto pareiga, kurios turinio apimtis itin plati, – teismo eksperto nepriklausomumas ir nešališkumas. Kartu tai yra vienas iš svarbiausių teismo eksperto atrankos kriterijų, kuris numatytas Teismo ekspertizės įstatyme, procesiniuose įstatymuose, taip pat Etikos kodekse bei mokslo literatūroje¹⁸. CEPEJ gairių 83 punktas detalizuoja iš eksperto nepriklausomumo ir nešališkumo kylančias taisykles, iš jų pirmoji – teismo eksperto veikloje taikyti naujausius mokslo, technologijų ir patirties standartus.

Svarbu pabrėžti, kad bylą nagrinėjantis teismas, kuriam yra teikiama ekspertizės išvada, pats negali imperatyviai nurodyti, kokie konkretūs mokslinio tyrimo būdai ar metodai turėtų būti taikomi rengiant išvadą tam, kad ji būtų atlikta kokybiškai ir atitiktų užduotyje nurodytus uždavinius. Teismo ekspertas pats yra atsakingas už tinkamą ekspertizės išvados kokybę, t. y. pagrįstumą ir mokslinį teisėtumą (arba atitiktį moksliniams metodams). Priešingu atveju teismas pažeistų teismo eksperto profesinį nepriklausomumą. Netinkamą ekspertinio tyrimo kokybę apibrėžia atvejai, kai nustatomas išvadų neobjektyvumas, ekspertiniam tyrimui atlikti naudotų duomenų netikslumas, ekspertinio tyrimo metu naudoti netinkami (nepagrįsti) techniniai parametrai, išvados padarytos remiantis prielaidomis ar, pavyzdžiui, taikant metodologiškai nepriimtinius tyrimo metodus ar būdus, ir pan. Abejonių dėl teismo eksperto išvados kokybės tinkamumo gali išsakyti kiekvienas teismo proceso dalyvis, ypač tais atvejais, kai ekspertinė išvada akivaizdžiai prieštarauja kitiems byloje surinktiems įrodymams ar jų visumai. Šiuo pagrindu teismai ne kartą yra atmetę teismo ekspertų išvadas. Štai byloje Nr. 2K-477/2010¹⁹ teigiama: „Prokurorė atsiliėpime nurodo, kad Ignalinos rajono apylinkės teismas, nagrinėdamas bylą iš esmės, išnagrinėjo visus surinktus įrodymus, taip pat ir specialisto V. M. išvadą, be to, apklausė jį teismo posėdyje, kur pastarasis nurodė, jog darydamas išvadą dėl eismo įvykio, jis rėmėsi nuotraukomis, pateiktomis nuteistojo gynėjo, kurios buvo be datų, jose užfiksuoti automobilio sugadinimai, stabdymo žymės bei įvykio schema. Specialistas paaiškino, jog ikiteisminio tyrimo medžiagos jis neturėjo. Atsižvelgiant į tai, prokurorės įsitikinimu, teismas pagrįstai šia išvada nesivadovavo, nes nuotraukos specialistui buvo pateiktos ne baudžiamojo proceso nustatyta tvarka, nenustatyta, kada jos darytos, be to, specialisto padarytos

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2014.

¹⁸ KRIKŠČIŪNAS, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. Jurisprudencija, 2005, t. 66(58), p. 25; KALINOWSKI, S. Biegły I jego opinia. Warszawa, 1994; RINKEVIČIUS, J. Teismo ekspertų nepriklausomumas. Jurisprudencija, 2001, 22(14), p. 196.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477/2010.

išvados prieštarauja kitų ekspertizių išvadoms, taigi ji pagrįstai nepripažinta įrodymu ir ja nesivadovauta.“ Kita vertus, byloje Nr. 2A-851-115/2008²⁰ konstatuojama, kad „pirmos instancijos teismas pagrįstai eksperto V. M. išvadą (b. l. 157–170, t. 1), kurioje nurodyta, jog automobiliai tarpusavyje nebuvo susidūrę, o apgaditimai nesuderinami, įvertino kritiškai, kadangi ekspertizė atlikta remiantis tik pateiktomis apgadintų automobilių nuotraukomis, autoįvykio schema ir kelių policijos medžiaga. Teismas taip pat nustatė, kad eksperto V. M. modeliavimo programoje naudoti duomenys netikslūs. Be to, šis ekspertas išvados 3 p. prieštaraudamas sau pripažino galimai buvusį įvykį, nes nurodo, kad šio autoįvykio metu jau tik negalėjo būti padaryti visi užfiksuoti automobilių apgaditimai“. Byloje Nr. 1A-74-175-2009²¹ teismas nurodo, kad „Byloje yra net kelios jų (*ekspertų – aut. past.*) išvados ir visose tvirtinama, kad tikėtina, jog pėsčiasis galėjo būti partrenktas pėsčiųjų perėjoje arba šalia jos. Tai nurodė net privati ekspertė O. L., sutartiniais pagrindais konsultavusi J. M. J. Tačiau apeliančė skunde tvirtina, kad ekspertai neįsigilino į bylos medžiagoje esančius duomenis, savo darbą atliko nekompetentingai ir tik specialisto V. M. pateiktą išvadą dėl eismo įvykio, kurioje teigiama, kad eismo įvykis negalėjo įvykti pėsčiųjų perėjoje, ji laiko atlikta objektyviai, remiantis tik objektyviais duomenimis. Apeliacinio skundo argumentas, kad privataus eksperto V. M. išvada yra teisinga, neįtikina, nes tai tik subjektyvi apeliančės nuomonė. Teisėjų kolegija pažymi, kad sutartiniais pagrindais atliktų tyrimų rezultatai, užfiksuoti rašytiniame dokumente, pagal Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo 18 straipsnio 2 dalį neturi teismo ekspertizės akto statuso. Specialisto V. M. „išvados“ užfiksuotos rašytiniame dokumente, pavadintame „specialisto išvada“, padarytame pagal advokatės I. V. B. prašymą. Toks dokumentas pagal BPK 88 straipsnį nėra nei ekspertizės aktas, nei pagal BPK 90 straipsnį specialisto išvada, todėl nėra pagrindo suteikti jam pirmenybės. Baudžiamojoje byloje buvo pateiktos net kelios specialistų išvados: Lietuvos Teismo ekspertizės centro 2005-11-16 specialisto išvada Nr. 11-3044-(05), advokatės I. V. B. prašymu Vilniaus Gedimino technikos universiteto Automobilių transporto katedros specialistės O. L. specialisto išvada, 2006-09-22 Lietuvos Teismo ekspertizės centro ekspertizės aktas Nr. 11-1187(06) (komisinė ekspertizė), advokatės I. V. B. prašymu 2007-09-10 V. M. Specialisto išvada Nr. MV 2007-24, 2008-05-20 Lietuvos Teismo ekspertizės centro ekspertizės aktas Nr. 11-2979 (07). O. L. specialisto išvadoje, Lietuvos Teismo ekspertizės centro ekspertizės akte yra konstatuota, kad tikėtina, jog G. J. buvo partrenktas pėsčiųjų perėjoje. V. M. specialisto išvadoje padarytos priešingos išvados, t. y. kad pėsčiasis buvo partrenktas 4–11 metrų už pėsčiųjų perėjos. Siekiant pašalinti prieštaravimus, teismo posėdyje buvo apklaustas V. M. Nepavykus pašalinti abejonių dėl jo konsultacinėje išvadoje pateiktų išvadų, buvo nutarta paskirti dar vieną eismo įvykio ekspertizę, ją pavesta atlikti Lietuvos Teismo ekspertizės centro ekspertams. 2008-05-20 ekspertizės akte vėlgi konstatuota, jog tikėtina, kad pėsčiasis G. J. buvo partrenktas pėsčiųjų perėjoje. Pirmosios instancijos teismas nurodė motyvus, kodėl nesiremia V. M. konsultacine išvada. Apeliacinės instancijos teismas sutinka su pirmosios instancijos teismo išvadomis, kad V. M. konsultacinė išvada nesutampa su kaltinamosios J. M. J. ir liudytojos A. R. tvirtinimais, jog eismo įvykis įvyko 20–25 metrai už pėsčiųjų perėjos. Be to, V. M. konsultacinės išvados teiginius paneigia Lietuvos Teismo ekspertizės centro ekspertų pateiktos išvados. Todėl negalima teigti, kad V. M. specialisto išvada yra teisinga, objektyvi, o visos kitos neobjektyvios, kad ekspertai savo darbą

²⁰ Vilniaus apygardos teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-851-115/2008.

²¹ Kauno apygardos teismo 2009 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74-175-2009.

atliko nekompetentingai“. Byloje Nr. 2K-431/2013²² teismas konstatuoja: „Bylos duomenys patvirtina, kad I. B. vairuojamo automobilio greitis eismo įvykio metu buvo lygus arba artimas techniniu požiūriu eismo įvykio vietoje priimtinam greičiui. Kasatoriaus versija, kad I. B. pažeidė KET reikalavimus (išvažiavo į priešpriešinio eismo juostą) ir būtent jos padarytas pažeidimas buvo pagrindinė priežastis eismo įvykiui kilti, apeliacinės instancijos teismo buvo tirta ir argumentuotai atmesta. Visų pirma teismas išanalizavo UAB „Impulsana“ specialisto išvadą, kuria tokia versija pagrįsta, ir nustatė, kad jokie bylos duomenys šios išvados nepatvirtina. Nustatant automobilių susidūrimo vietą – darant išvadą, kad jie susidūrė automobilio „Subaru Legacy“ kelio važiuojamosios dalies pusėje, UAB „Impulsana“ pateiktoje specialisto išvadoje remiamasi eismo įvykio vietos plane 16 pozicija pažymėtu pėdsaku, įvardytu kaip automobilio „Subaru Legacy“ kairiojo priekinio rato slydimo pėdsakas. Taip pat šioje išvadoje nurodoma, kad automobilio „Audi 80“ išvažiavimą į priešpriešinio eismo juostą galėjo lemti trečio, automobilio atsitrenkimas į šio automobilio galą. Šios UAB „Impulsana“ išvados buvo paneigtos kitais bylos duomenimis. Nė vienas iš byloje parodymus davusių asmenų nenurodė, kad eismo įvykyje dalyvavo trečias automobilis ir kad jis atsitrenkė į „Audi 80“, išstumdamas šį automobilį į priešpriešinio eismo juostą. Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertai, atlikę komisijos ekspertizę, ištyrė eismo įvykio vietos plane 16 pozicija pažymėtą pėdsaką, kurį savo išvadų pagrindu pasirinko UAB „Impulsana“ ekspertas. Buvo nustatyta, kad šis pėdsakas buvo paliktas ne automobilio „Subaru Legacy“ priekinio kairiojo rato. Tokią išvadą ekspertai patvirtino apklausiami teismo posėdžio metu, nurodydami, kad automobilis slydo sukamaisiais judesiais, todėl negalėjo palikti tiesaus pėdsako, koks yra užfiksuotas plane. Remdamasis šiais duomenimis, taip pat nukentėjusiosios L. P. nuosekliais parodymais (I. B. važiavo nedideliu greičiu, į priešpriešinę eismo juostą nebuvo išvažiavusi, o pamačiusi kitą greitai atvažiuojantį automobilį, dar labiau pasitraukė į dešinę, tačiau dėl šlaito daugiau neturėjo kur trauktis), teismas atmetė UAB „Impulsana“ specialisto išvada bei ją pagrįstą nuteistojo versiją, kad I. B. išvažiavo į priešpriešinio eismo juostą ir dėl įvykio kalta ji.“

Ekspertinės išvados pagrįstumas ir mokslinis teisėtumas (validumas)²³ negali būti patikrinamas specialia tvarka, nes ekspertinė išvada yra traktuojama kaip savarankiškas įrodymas, kuris turi būti vertinamas atsizvelgiant į kitų įrodymų visumą, nesuteikiant jam jokios pirmenybės ar viršenybės kitų įrodymų atžvilgiu. Eksperto išvada bylą nagrinėjančiam teismui nėra privaloma (pvz., žr. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 62 straipsnio 4 dalį), tačiau teismo nesutikimas su eksperto išvada turi būti motyvuotas. Tam, kad pašalintų galimas abejones dėl eksperto išvados kokybės, teismas gali skirti pakartotinę ekspertizę, tačiau negali panaikinti byloje esančios eksperto išvados *ex officio*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimo taikymą teismų praktikoje, apžvalgoje nurodyta²⁴: „Specialisto išvadoje ar ekspertizės akte esantys duomenys, atitinkantys BPK 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus,

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-431/2013.

²³ Plačiau žr.: JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; MALEVSKI, H. Ekspertinio tyrimo metodų vertinimas. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika X: mokslinių straipsnių rinkinys. T. II. Charkov, 2014, p. 219–231.

²⁴ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. 2007 m. birželio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos biuletenis Nr. 27.

yra įrodymai ir vertinami vadovaujantis tomis pačiomis taisyklėmis, kaip ir kiti įrodymai – pagal teisėjo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu. Tačiau ekspertizės akto ir specialisto išvados, kaip įrodymų šaltinio, vertinimas turi specifiką, kurią lemia tai, kad aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti, nustato asmuo, turintis specialių žinių. Teisėjai, vertinantys ekspertizės akte ar specialisto išvadoje pateiktus duomenis, tokių žinių neturi, nes priešingu atveju nereikėtų skirti ekspertizės ar kviešti specialisto. Vertinant ekspertizės aktą ar specialisto išvadą, turi būti patikrintas ir įvertintas ne tik jų sąsajumas (liečiamumas) ir leistinumas, bet ir kai kurios kitos aplinkybės, būtent: ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos išsamumas, pakankamumas ir kokybiškumas; ekspertui ar specialistui pateiktų pradinių duomenų teisingumas; ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos ištyrimo visapusiškumas; taikytų metodų mokslinis pagrįstumas ir tinkamumas; ar ekspertas ar specialistas neviršijo savo specialių žinių ribų ir ar nesprendė klausimų, kurie viršija jo kompetencijos ribas, ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 11 d. nutartis Nr. 2K-2/2005).⁴ Toje pačioje apžvalgoje LAT pasisakė, kad tais atvejais, kai byloje yra vienas kitam prieštaraujantys ekspertizės aktai ir privataus teismo eksperto konsultacinė išvada, ir jeigu prieštaravimų nepavyksta pašalinti ekspertų apklausų metu, gali būti skiriama pakartotinė ekspertizė, paprastai – valstybinei ekspertizės įstaigai. Ši LAT suformuota precedentinė taisyklė, vertinant eksperto išvados pagrįstumą, yra suprantama ir aiški, besiremianti fundamentaliu įrodymų vertinimo principu – „pagal teisėjo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu“. Valstybinėje ekspertizės įstaigoje dirbančio asmens parengta ekspertizės išvada netampa administraciniu aktu, kurį teikia viešojo administravimo subjekto statusą turinti valstybinė ekspertizės įstaiga, o lieka procesiniu dokumentu – galimu įrodymų šaltiniu, dėl kurio teisėtumo ir pagrįstumo teismas gali pasisakyti tik įrodymų vertinimo tvarka. Dėl šio principo taikymo civilinėse ir baudžiamosiose bylose nekyla jokių abejonių, tačiau administracinių teismų praktikoje pasitaiko, kad nagrinėjant konkretų administracinį ginčą dėl subjektinės teisės, kuriame vienas iš įrodymų yra ekspertizės išvada, kartu ginčijama ir ekspertizės išvada, taip nepagrįstai ją traktuojant kaip administracinį aktą, kurio teisėtumas ir pagrįstumas tikrintinas administraciniuose teismuose.

Viso ekspertinio tyrimo atlikimo metu teismo ekspertas privalo informuoti teismą, proceso dalyvius ir šalis apie galimą interesų konfliktą. CEPEJ rekomendacijos ir nacionalinės proceso taisyklės tokiu atveju taip pat pabrėžia teismo eksperto nusišalinimo būtinybę. Taigi teismo ekspertas turėtų iš karto pranešti apie bet kokias aplinkybes, dėl kurių gali būti suabejota jo nepriklausomumo ir nešališkumo pareigos įgyvendinimu. Aptariant eksperto atrankos kriterijų visetą, atkreiptinas dėmesys į procesinių įstatymų nuostatas, nustatančias sąrašą aplinkybių, kurioms esant teismo ekspertas negali būti laikomas nepriklausomu ir nešališku ir dėl to turi nusišalinti arba būti nušalintas nuo proceso²⁵. CEPEJ rekomendacijų 84 punkte taip pat atkreipiamas dėmesys į teismo ekspertų rotavimą, kuris padėtų išvengti situacijos, kai tyrimus konkretus teismas ar teisėjas nuolatos skiria atlikti konkrečiam teismo ekspertui.

CEPEJ rekomendacijų 87 punktas, *inter alia*, įpareigoja ekspertą gerinti savo kompetenciją; šį reikalavimą ne kartą pabrėžė teismo ekspertizės srities mokslininkai ir praktikai²⁶. Ši pareiga, kurios nuorodų randama ir tarp nacionalinio Etikos kodekso nuostatų („teismo ekspertas privalo <...> būti gerai susipažinęs su įstatymais ir kitais teisės aktais,

²⁵ Rinkevičius, J. Teismo ekspertų nepriklausomumas. Jurisprudencija, 2001, 22(14), p. 196.

reglamentuojančiais ekspertinių tyrimų atlikimą, naudoti mokslškai patvirtintus, visuotinai pripažintus ir patikimus ar akredituotus tyrimo metodus, tinkamą įrangą ir medžiagas“ (5.2 punktas), „kelti kvalifikaciją, gilinti profesines žinias“ (5.3 punktas), ir Teismo ekspertizės įstatymo nuostatose (12 straipsnio 2 dalies 1 punkte „teismo ekspertizės ir kitus ekspertinius tyrimus atlikti pagal kompetenciją, mokslškai patvirtintais, visuotinai pripažintais ir patikimais ar akredituotais tyrimo metodais“), apima mokymą apie teismo eksperto statusą procese, procesinius įstatymus ekspertizės kontekste, eksperto dalyvavimą teisme ir ekspertizės akto pristatymą. Teismo ekspertas turėtų reguliariai dalyvauti profesinio mokymo renginiuose ir nuolat kelti kvalifikaciją.

5. TEISMO EKSPERTO KONFIDENCIALUMO PAREIGA

Be minėtos asmeninės atsakomybės ir pareigos laikytis nepriklausomumo bei nešališkumo principų, CEPEJ rekomendacijose nurodomas ir konfidencialumo reikalavimas. Teismo ekspertas turi pareigą neatskleisti ekspertinio tyrimo metu įgytų žinių ir informacijos tretiesiems asmenims (CEPEJ rekomendacijų 85 punktas). Kartu su teismo ekspertu šią pareigą turi ir jo asistentai bei techninis ar pagalbinis personalas, prisidėjęs prie ekspertinio tyrimo ar ekspertizės išvados surašymo. Konfidencialumo reikalavimas taikytinas ne vien teismo proceso metu, tačiau ir neribotą laiką šiam pasibaigus. Nacionalinės teisės Etikos kodeksas nustato konfidencialumo pareigos išimtį – gautų ekspertinio tyrimo rezultatų ir ekspertinio tyrimo duomenų atskleidimas galimas tik su ekspertinį tyrimą paskyrusio teismo ar teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno, ar ekspertinį tyrimą užsakiusio asmens leidimu (Etikos kodekso 10.2 punktas). Konfidencialumo reikalavimas apima ir ekspertiniam tyrimui saugoti pateiktus objektus bei valstybės, tarnybos, komercinės ir profesines paslaptis (Etikos kodekso 10.1 punktas).

Ekspertas, prieš pradėdamas ekspertinį tyrimą, turi pareigą prisiekti. Priesaika veikia kaip viešasis garantas eksperto nepriklausomumui užtikrinti (CEPEJ rekomendacijų 86 punktas). Teismo ekspertizės įstatymo 10 straipsnis reglamentuoja eksperto priesaikos teksto turinį ir tvarką:

„1. Ekspertas, prieš įrašant jį į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą, privalo prisiekti šiais žodžiais:

„Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu dorai ir sąžiningai atlikti teismo eksperto pareigas, sakyti teisme tik tiesą ir nieko nenuslėpti, gerbti dorovės normas, žmogaus ir piliečių teises bei laisves, saugoti profesinę paslaptį. Tepadeda man Dievas.“

2. Prisiekti galima ir be paskutinio sakinio.

3. Priesaiką priima teisingumo ministras.

4. Teismo eksperto priesaikos tekstas, pasirašytas teismo eksperto ir teisingumo ministro, laikomas teismo eksperto asmens byloje.

26 Plačiau žr.: Staff skill requirements and equipment recommendations for forensic science laboratories. United Nations, New York, 2011, p. 5–12; KRIKŠČIŪNAS, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisejoje. Jurisprudencija, 2005, t. 66(58), p. 24–33.

5. Teismo ekspertas, prisiekęs įrašant jį į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą, atleidžiamas nuo priesaikos teisme ir laikomas įspėtu dėl atsakomybės už melagingos išvados ir paaiškinimų davimą.“

Procesiniai įstatymai taip pat nustato priesaikos pareigą ekspertui, kuris nėra įtrauktas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą (BPK 210 straipsnio 3 dalis ir CPK 217 straipsnio 1 dalis). Vadinas, neįrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą asmuo turi būti įspėtas ir apie baudžiamąją atsakomybę už melagingos išvados pateikimą (Teismo ekspertizės įstatymo 25 straipsnis). Šios pareigos nesilaikymas leidžia teismui atlikto ekspertinio tyrimo nepripažinti kaip dokumento, turinčio ekspertizės išvados statusą. Antai LAT 2010 m. liepos 1 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010²⁷ konstatavo, jog pateiktoje eksperto išvadoje nesant žymos apie tai, kad ekspertės buvo įspėtos apie baudžiamąją atsakomybę už melagingos išvados pateikimą, ir pačioms ekspertėms neprisiekus teismui, „kompleksinio psichiatrinio-psichologinio tyrimo išvada nelaikoma eksperto išvada“. Tiesa, toks ekspertinis tyrimas netampa niekiniu ir įprastai, atlikus procesinių įstatymų nustatytus būtinuosius veiksmus, priskirtinas kitai įrodinėjimo priemonių grupei – rašytiniams įrodymams.

Manytina, kad asmeninės eksperto pareigos, įtvirtintos tarptautiniu reguliavimu, iš esmės atitinka nacionalinį reglamentavimą. CEPEJ rekomendacijos kiek plačiau apibrėžia eksperto pareigą būti nepriklausomam ir nešališkam, taip pat išplečia asmeninės eksperto atsakomybės pareigos turinį, įtraukdamos ir ekspertui asistuojančio personalo darbuotojų atsakomybės klausimą.

6. TEISMO EKSPERTO PROCESINĖS PAREIGOS

Minėta, kad, be asmeninių eksperto pareigų, CEPEJ rekomendacijos numato ir šias procesines į teismo ekspertizės vertinimą sutelktas pareigas:

- pateikti eksperto išvadą *per se*;
- atliekant ekspertinį tyrimą laikytis visų proceso taisyklių;
- teismo ekspertizę atlikti laiku;
- numatyti ekspertizės išlaidas ir apie jas informuoti proceso dalyvius;
- atvykti gavus teismo šaukimą;
- atlikti informacijos sklaidos pareigą;
- apdrausti savo civilinę atsakomybę.

Pareiga pateikti ekspertizės aktą arba ekspertinio tyrimo rezultatus *per se* įsigalioja nuo pat eksperto paskyrimo momento pradžios (CEPEJ rekomendacijų 88 punktas). Ši pareiga susijusi išskirtinai su ekspertinio tyrimo atlikimu, kitaip tariant, ekspertas negali peržengti savo kompetencijos ribų ir teikti konsultacijų procese dalyvaujančioms šalims, juo labiau imtis teisinio vertinimo, kurį atlieka tik teismas. Vienintelė išimtis, kai ekspertas neprivalo pateikti ekspertizės akto, yra atleidimas nuo ekspertinio tyrimo. Nagrinėjama pareiga randama ir nacionalinėje teisėje. CPK 214 straipsnio 1 dalis nustato, kad „paskirtas ekspertu asmuo teismo šaukiamas privalo atvykti ir duoti objektyvią išvadą jam pateiktais klausimais“. Tuo tarpu pagal BPK 87 straipsnio 1 dalį, ekspertas privalo šaukiamas atvykti į teismą ir pateikti nešališką išvadą jam pateiktais klausimais. Be to, vienas iš Etikos kodekse įtvirtintų tyrimo išsamumo principo sudedamųjų elementų taip pat atitinka CEPEJ rekomendacijas – pagal kompetenciją išsamiai iširti visą ekspertiniam tyrimui pateiktą medžiagą ir duomenis, įvertinti gautus

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010.

rezultatus ir pateikti ekspertinio tyrimo išvadą (Etikos kodekso 12.1 punktas). Atkreiptinas dėmesys, kad procesiniai įstatymai numato pareigos atlikti ekspertizę išimtį. Pagal CPK 214 straipsnio 3 dalį, ekspertas turi teisę atsisakyti duoti išvadą, jeigu mano, kad jam pateikta medžiaga yra nepakankama išvadai duoti arba kad jam pateiktas klausimas viršija jo kvalifikaciją ar kompetenciją. Iš esmės identišką nuostatą įtvirtina ir BPK 286 straipsnio 3 dalis. Paminėtina ir tai, kad ekspertas gali pasisakyti dėl klausimų, kurie nebuvo pateikti teismui skiriant ekspertizę (BPK 286 straipsnio 4 dalis ir CPK 216 straipsnio 2 dalis). Antai LAT byloje yra konstatavęs: „Tai, kad teismo pavestą ekspertizę dėl apdraustų patalpų sugadinimo, t. y. žalos atsiradimo, priežasties atlikęs ekspertas, kuris yra kvalifikuotas statybų srities specialistas, suabejojęs ekspertizei pateiktoje civilinės bylos medžiagoje esančiais draudiko pridėtais duomenimis dėl sugadintų patalpų remonto darbų apimties ir kaštų, t. y. patalpoms padarytos žalos dydžio apskaičiavimo, atliko ekspertinį tyrimą nurodytu aspektu, atitinka tiek civilinio proceso ekonomiškumo, tiek koncentruotumo, operatyvumo principus.“²⁸

Nagrinėjant pareigos pateikti eksperto išvadą *per se* ir atsakomybės už šios pareigos pažeidimą santykį, CEPEJ atkreipia dėmesį į situacijas, kai ekspertinis tyrimas atliktas neteisingai ir (ar) nekvalifikuotai. Rekomendacijose pateikiami neužbaigtos, neaiškios, dviprasmiškos ir objektyviai klaidingos, šiuolaikinių standartų neatitinkančios ir mokslinio pagrindimo stokojančios ekspertizės atvejų, taip pat eksperto nekompetencijos ir ekspertizės nepateikimo faktų išaiškinimai (CEPEJ rekomendacijų 121 punktas). Eksperto atsakomybė diferencijuojama priklausomai nuo kaltės formos ar kitų elementų. Ekspertui dėl neatsargumo atlikus tyrimą, neatitinkantį objektyvaus teisingumo kriterijaus, teismas neturi teisės iš jo reikalauti atlyginti patirtą žalą (CEPEJ rekomendacijų 122 punktas). Tačiau tais atvejais, kai kaltės forma atitinka tyčios sąlygą, t. y. objektyviai klaidinga eksperto išvada pateikiama turint tam tikrų intencijų, šalys gali reikalauti patirtos žalos atlyginimo iš tokią ekspertizę pateikusio eksperto (CEPEJ rekomendacijų 130 punktas). Manytina, kad tikslinga būtų šią nuostatą detalizuoti ir nacionaliniu lygmeniu, nes pateikti teismo eksperto nekokybiškų (neatitinkančių tikrovės) išvadų atmetimo teisme pavyzdžiai reikštų galimybę šalims civiline tvarka reikalauti žalos atlyginimo, tačiau tokia galimybė Lietuvoje dar nebuvo pasinaudota. Pabrėžtina, kad už melagingos išvados ar išaiškinimo pateikimą ekspertas atsako pagal BK 235 straipsnio 1–3 dalis. Paaiškėjus eksperto nekompetencijos faktui, teismas gali atsisakyti jo paslaugų ir jį atšaukti (CEPEJ rekomendacijų 123 punktas). CEPEJ rekomendacijose siūloma ekspertui, kuris teismui ir proceso šalims nurodo klaidingus savo kompetenciją pagrindžiančius faktus, skirti administracinę ar drausminę nuobaudą, tam tikrais atvejais – pradėti baudžiamąją bylą (119 punktas). Nacionaliniai procesiniai įstatymai šį klausimą sprendžia nevienodai. Civilinio proceso kodekse nušalinimo institutas yra susietas išimtinai su nešališkumo kriterijumi, o nušalinimo pagrindas – eksperto kompetencijos stoka – nėra įtvirtintas. Skirtingas reguliavimas randamas Baudžiamojo proceso kodekse, kurio 58 straipsnio 3 dalis numato, kad ekspertas negali dalyvauti procese, jei paaiškėja jo nekompetentingumas. Manytina, kad būtų tikslinga papildyti nušalinimo pagrindus nustatančias CPK nuostatas, įtraukiant eksperto nekompetenciją. Ekspertui, atsisakiusiam duoti išvadą be svarios priežasties, procesiniai įstatymai įtvirtinta atitinkamas sankcijas, BPK – procesines prievartos priemones (87 straipsnio 2 dalis), o CPK – baudą (215 straipsnio 1 dalis).

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2009.

Teismo ekspertas privalo laikytis visų numatytų proceso taisyklių, tarp kurių – informuoti proceso šalis ir teismą apie atliekamos ekspertizės etapus ir planuojamus atlikti ekspertinio tyrimo veiksmus, suteikti šalims ir teisėjui galimybę dalyvauti ekspertizės vykdymo procese, kai tam yra galimybė, išklausti proceso šalis ir jų su ekspertizės atlikimu susijusius reikalavimus, saugoti ir deramai laikyti ekspertizės metu surinktus duomenis, juos dokumentuoti ir laiku pristatyti (CEPEJ rekomendacijų 89 punktą). Duomenų saugojimo reikalavimas yra įtvirtintas Teismo ekspertizės įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 4 punkte, o Etikos kodekse ši pareiga laikoma konfidencialumo principo turinio sudedamuoju elementu (10.1 punktas). Pabrėžtina, kad kiti iš CEPEJ rekomendacijose nustatytos pareigos laikytis proceso tvarkos kylantys reikalavimai nacionaliniu lygmeniu nėra konkrečiai įvardijami.

CEPEJ rekomendacijos pabrėžia ir proceso laiko sąnaudų reikšmę, numatydamos pareigą ekspertinį tyrimą atlikti per tam tikrą nustatytą terminą (90 punktą). Teismo ekspertas privalo informuoti procese dalyvaujančias šalis ir teismą apie bet kokią teismo ekspertizės grafiko neatitikimą ar nesilaikymą ir nustatyti naują terminą ekspertiniam tyrimui atlikti. Etikos kodekse tiek ši, tiek anksčiau aptarta pareiga laikytis proceso taisyklių išplaukia iš profesionalumo principo – teismo ekspertas privalo savo pareigas atlikti laiku, kokybiškai, efektyviai, atidžiai, laikydamasis įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimų ir teismo ekspertų profesinės etikos principų (5.4 punktas). Paminėtinas ir pagarbos teisės aktams bei asmenų teisėms principas, pagal kurio turinį, ekspertas įsipareigoja laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų (9.1 punktas). CEPEJ rekomendacijose už pareigos laiku atlikti teismo ekspertizę pažeidimą rekomenduojama skirti baudą, o šiurkščiai pažeidusiam šią pareigą ekspertui – sumažinti darbo užmokestį ir nušalinti nuo tolimesnės tyrimo eigos (124 ir 126 punktai). Pabrėžiama ir tai, kad teismas turėtų kontroliuoti ekspertizės atlikimo terminų laikymąsi (CEPEJ rekomendacijų 127 punktas). Nacionalinio reglamentavimo kontekste procesiniuose įstatymuose nėra privalomųjų nuostatų dėl ekspertinio tyrimo terminų nustatymo, ypač jei kalbame apie valstybinėse ekspertizės įstaigose atliekamus tyrimus, nes tokiu atveju yra nustatoma, kad jie bus atliekami pagal tų institucijų tvarką. Ekspertizės įstaigų praktika rodo, kad dažniausiai susidaro ekspertinių tyrimų eilės²⁹, todėl griežtas terminų reglamentavimas įstatymo lygmeniu kliudytų efektyviai organizuoti tyrimą. Privatūs teismo ekspertai sudaro sutartis lanksčiau ir teismai dažnai nustato jiems tyrimo atlikimo terminą, tačiau palyginti retai taikomos įstatymų nuostatos, kurios įtvirtina atitinkamas sankcijas (bauda, areštas ir pan.) ekspertui, vėluojančiam pateikti išvadą.

Finansinis ekspertizės atlikimo aspektas įprasmina dar vieną procesinę teismo eksperto pareigą – ekspertas proceso šalims ir teismui privalo nurodyti galimas ekspertinio tyrimo išlaidas prieš jo paskyrimą teismo ekspertu. Atkreiptinas dėmesys, kad ekspertizė įkainiai ir jų apskaičiavimo tvarka yra nurodyti kiekvienos valstybinės ekspertizės įstaigos savininko teisės ir pareigos įgyvendinančios institucijos norminiuose dokumentuose. Problemų kyla dėl privačių ekspertų įkainių, nes niekur nėra reglamentuota, kaip jie turi (gali) juos nustatyti. Šiuo metu tai yra paties privataus teismo eksperto reikalas³⁰.

29 Ekspertinių tyrimų eilės Lietuvos teismo ekspertizės centre ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre [interaktyvus], <<http://www.ltec.lt/index.php?id=861>>.

30 Plačiau žr.: Juodkaitė-Granskienė, G.; Paužaitė-Kulvinskienė, J.; Šimonis, M.; Minkevičius, S. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015, p. 37–50.

Teismo ekspertas, *inter alia*, šaukiamas į teismą privalo atvykti į posėdį ir atsakyti į jam užduodamus su ekspertizės aktu susijusius klausimus. Ši pareiga, kaip minėta, įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos procesiniuose įstatymuose (BPK 87 straipsnio 1 dalis ir CPK 214 straipsnio 1 dalis). Už neatvykimą į teismą, kaip ir už atsisakymą atlikti ekspertizę be teisėto pagrindo, ekspertui procesiniai įstatymai numato baudą (CPK 215 straipsnio 1 dalis) arba procesinių prievartos priemonių taikymą (BPK 87 straipsnio 2 dalis).

CEPEJ gairių 94 ir 95 punktuose numatyta informacijos sklaidos arba komunikavimo ir dokumentavimo pareiga. Šios pareigos turinys apima proceso šalių ir teismo informavimą apie ekspertinio tyrimo veiksmų datas, papildomas ekspertizes, taip pat su ekspertiniu tyrimu susijusių duomenų saugojimą ir dokumentavimą. Šie reikalavimai iš dalies dubliuoja pareigos laikytis visų proceso taisyklių turinio elementus. Tuo tarpu nacionalinis reguliavimas tiesiogiai nenurodo šios CEPEJ rekomendacijose įtvirtintos pareigos.

Paskutinią procesinių pareigų sąrašą numatyta pareiga – apdrausti eksperto profesinę civilinę atsakomybę. Šis eksperto įsipareigojimas nėra numatytas nacionaliniuose įstatymuose. Pagal CEPEJ gairių 96 punktą, ekspertas turėtų ekspertinio tyrimo laikotarpiui (nebent teismas nuspręstų kitaip) sudaryti draudimo sutartį su patikima draudimo bendrove. Šis reikalavimas tiesiogiai siejasi su eksperto atsakomybės klausimu, nes ekspertui gali tekti atlyginti žalą proceso šalių reikalavimu (CEPEJ rekomendacijų 133 punktas). Pavyzdiniu nacionaliniu šios srities reguliavimu galime laikyti Antstolių ir Notariato įstatymus, kurių nuostatos imperatyviai nurodo profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo reikalavimą atitinkamai antstolių (Antstolių įstatymo 6² straipsnio 1 dalies) ir notarų (Notariato įstatymo 17 straipsnio 1 dalies) atžvilgiu. Svarstytinai atitinkamų Teismo ekspertizės įstatymo nuostatų papildymas atsižvelgiant į CEPEJ numatytą pareigą bei antstolių ir notarų veiklos patirtį nacionaliniu lygmeniu profesinio draudimo srityje.

Pateikta analizė atskleidė, kad didžioji dalis procesinių teismo eksperto pareigų yra numatytos nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau pasigendama aiškios ir diferencijuotos teismo eksperto pareigas numatančios nacionalinio reguliavimo sistemos. Paminėtina ir tai, kad CEPEJ rekomendacijose numatyta informacijos sklaidos pareiga ir pareiga sudaryti draudimo sutartį neįtvirtintos nei procesiniuose įstatymuose, nei Teismo ekspertizės įstatyme.

IŠVADOS

Atlikta įstatymų normų, ekspertų ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad:

1. Asmeninės eksperto pareigos, įtvirtintos tarptautiniu reguliavimu, iš esmės atitinka nacionalinį reglamentavimą. CEPEJ rekomendacijos kiek plačiau apibrėžia eksperto pareigą būti nepriklausomam ir nešališkam, taip pat išplečia asmeninės eksperto atsakomybės pareigos turinį, įtraukiant ir ekspertui asistuojančio personalo darbuotojų atsakomybės klausimą. Straipsnyje pateikta mokslo literatūros analizė leidžia teigti, kad CEPEJ rekomendacijos apibendrina ir sugrupuoja gerąsias šalių praktikas teismo ekspertizės srityje.
2. Didžioji dalis procesinių teismo eksperto pareigų numatytos nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau pasigendama aiškios ir diferencijuotos nacionalinės teismo eksperto pareigų sistemos. CEPEJ rekomendacijose numatyta

- informacijos sklaidos pareiga ir pareiga sudaryti draudimo sutartį neįtvirtintos nei procesiniuose įstatymuose, nei Teismo ekspertizės įstatyme.
3. Teismų praktika rodo, kad jie nėra linkę aktyviai taikyti sankcijas ekspertams už tyčinius ar neatsargius veiksmus atliekant eksperto funkcijas. Tas pats pasakytina ir apie proceso šalis, kurios vengia naudotis galimybe išieškoti nuostolius (žalą) iš teismo ekspertų, kurių veikla teismo bylos nagrinėjimo metu buvo pripažinta netinkama.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali redakcija nuo 2015 m. lapkričio 26 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (aktuali redakcija nuo 2015 m. liepos 11 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341; Nr. 46-0.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (aktuali redakcija nuo 2015 m. birželio 17 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340; Nr. 42-0.
5. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (aktuali redakcija nuo 2014 m. balandžio 12 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.
6. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (aktuali redakcija nuo 2015 m. gruodžio 1 d.). Lietuvos aidas, 1992, Nr. 192-0.
7. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (aktuali redakcija nuo 2014 m. rugpjūčio 2 d.). Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.
8. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (aktuali redakcija nuo 2013 m. gruodžio 30 d.). Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4969.
9. 2014 m. vasario 24 d. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos sprendimas Nr. B-16 „Dėl teismo ekspertų profesinės etikos kodekso patvirtinimo“.

II. TARPTAUTINIAI TEISĖS AKTAI

1. 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti Rekomendacijos dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14.

III. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. CUNIBERTI, G. Civil Judicial Expertise in the EU: Analysis of EU Legislation and Recommendations. European Parliament. Brussels, 2015.

2. GUŠAUSKIENĖ, M.; BELEVIČIUS, L. Diskusiniai specialiųjų žinių panaudojimo aspektai. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015, p. 412–413.
3. JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; ŠIMONIS, M.; MINKEVIČIUS, S. Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015, p. 37–49.
4. JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G. Dar kartą apie teismo eksperto kompetenciją. Baudžiamasis procesas: teisingumo garantas ar kliūtis? Recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, 2014, p. 168–201.
5. JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; MALEVSKI, H.; NEDVECKIS, G. Teismo ekspertų ir specialistų rengimas Lietuvoje: privalumai ir problemos. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika IX: mokslinių straipsnių rinkinys. T. I. Vilnius, 2013, p. 48–59.
6. JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G.; MALEVSKI, H. Ekspertinio tyrimo metodų vertinimas. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika X: mokslinių straipsnių rinkinys. T. II. Charkov, 2014, p. 219–231.
7. KALINOWSKI, S. Biegły i jego opinia. Warszawa, 1994.
8. KRIKŠČIŪNAS, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teise. Jurisprudencija, 2005, t. 66(58), p. 24–33.
9. RINKEVIČIUS, J. Teismo ekspertų nepriklausomumas. Jurisprudencija, 2001, 22(14), p. 194–200.
10. SHERSTYUK, V. Disciplinary Liability of judicial experts of state specialized expert institutions. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika XI: recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkinys. Charkov, 2014, p. 214–218.
11. Staff skill requirements and equipment recommendations for forensic science laboratories. United Nations, New York, 2011.
12. TURNER, B. Civil Judicial Experts in Cross-Border Litigation: The Common Law Perspective. European Union, Brussels, 2015.

IV. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO IR APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ SPRENDIMAI

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2014.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 12d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-431/2013.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477/2010.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2010.
5. [Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2009.](#)

6. Kauno apygardos teismo 2009 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74-175-2009.
7. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-851-115/2008.
8. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. 2007 m. birželio 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos biuletenis Nr. 27.

SUMMARY

The article presents in details the main regulations of the EUROPEAN COMMISSION FOR THE EFFICIENCY OF JUSTICE (CEPEJ) Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States. The document related to the duties and responsibilities of a court-appointed expert was adopted by CEPEJ at its 24th Plenary Meeting (Strasbourg, 11–12 December 2014)³¹. Authors of the article group these duties into personal and procedural categories and analyse them in the relation to Lithuanian legislation, forensic and court practices. Presented and analysed data enables to conclude that:

Personal responsibilities (duties) of forensic experts defined in European minimum standards comply with national regulations of the Republic of Lithuania. It should be emphasised that CEPEJ guidelines define the requirements of objectivity and independency for a forensic expert more broadly as well as include the responsibility of technical personnel participating in forensic examination into personal duties of a forensic expert.

The main procedural duties of a forensic expert can be found in national legislation; nevertheless, it lacks systematic approach. What is more, there is no national legal regulation on such European duties as communication, documentation/notification and the duty to take out insurance.

Court practices reveal that courts are passive in the application of sanctions (responsibilities) to forensic experts for their intentional or negligent activities during the performance of their duties. The same should be stated about parties which avoid exercising their rights for civil claim against forensic experts in the same cases.

Keywords: criminal proceedings, court-appointed expert, the duties of a court-appointed expert, responsibilities of a court-appointed expert, the procedural statute of a court-appointed expert, European forensic standards

³¹ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States. Strasbourg, 12 December 2014 CEPEJ(2014)14.